

УДК [930(477)] : (092)-054.72
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2024.158.7>

Лілія ІВАНИЦЬКА, канд. іст. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-7325-1949
e-mail: ivanyska2007@ukr.net

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОСТАТЬ НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОБІТ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИЯНКИ В КАНАДІ ІРЕНИ КНИШ

Вступ. Присвячено дослідженню робіт яскравої представниці української діаспори в Канаді – Ірени Книш, в яких вона аналізує життєвий, творчий та громадський шлях поступу теоретикіні та засновниці першої української феміністичної організації та першого вітчизняного альманаху на тему гендерних рівностей – Наталії Кобринської.

Методи. Застосовано антропоцентричний підхід, що дає можливість поставити в центр уваги особистість Кобринської та її феміністично-гендерні напрацювання як в організаційному, так і в літературному форматах. Використано принципи та методи історико-антропологічного дослідження (принцип антропологічної інтерпретації та редукції, на основі яких проаналізовано творчість Кобринської як спосіб самооб'єктивізації письменниці) у поєднанні з біографічним (аналіз біографічного матеріалу щодо Кобринської), історико-аналітичним (дослідження суспільно-політичних впливів на формування емансипаційних ідей Наталії Кобринської та структурування нею ідеології фемінізму в організаційну форму), образним та стилістичним методами (аналіз літературної творчості письменниці).

Результати. Аналізуючи твори Ірени Книш, присвячені Кобринській, авторка намагалася продемонструвати багатогранність діяльності Наталії Кобринської та складові константи її інтелектуального світогляду, кризь призму яких її бачила Ірена Книш: в її різнобчній людській сутності, у складному внутрішньому саморозвитку, у діалозі зі самою собою та своїм оточенням. Не викликає сумнівів, що художні твори Кобринської стали цінним надбанням вітчизняної літератури, а її суспільно-громадська, передусім феміністична діяльність, є неповторною сторінкою в історії українського суспільно-демократичного руху.

Висновки. Діяльність Наталії Кобринської та дослідження Ірени Книш набувають особливої актуальності у сучасні важкі часи, коли український фемінізм має нові виклики та реагує на них. Знову, як і 140 років тому, українським феміністкам доводиться боротись за Україну, за свої права в Україні та за кордоном.

Ключові слова: діаспора, Канада, Книш, Кобринська, український жіночий рух, фемінізм, гендер.

Вступ

Спільнота українців Канади весь час свого існування сприймала та продовжує сприймати себе як невід'ємну частину українського народу та гостро відчуває відповідальність за долю кожного українця та українки як у Канаді, так і за її межами. Більше того, в період, коли в Радянському Союзі значна частина актуальних на той час питань суспільного поступу або не досліджувались, або класифікувались як буржуазна ідеологія, представники української діаспори в Канаді, здійснюючи своєрідні компенсаторні функції, вели наукові пошуки, які віддзеркалювали новітні тенденції світової науки та культури і, водночас, зберігали кращі традиції вітчизняних наукових шкіл. Тому і не дивно, що тема гендеру та зародження українського жіночого руху, які в межах досліджень 1950–1960-х рр. у СРСР часто мали декларативний характер та проповідували (але не реалізовували) повну гендерну рівність, а фемінізм, емансипація та сексизм класифікувались як буржуазна ідеологія (антирадянська та контрреволюційна) [Наап, 2006, р. 412] знайшли всебічний аналіз та відображення перш за все у роботах наших діаспорян [Орлова, 2009, с. 133].

Мета та завдання дослідження. Чи не першою розпочинає дослідження українського жіночого руху яскрава представниця української діаспори в Канаді – Ірена Книш. Ця стаття присвячена дослідженню робіт Ірени Книш, в яких вона аналізує життєвий, творчий і громадський шлях поступу теоретикіні та засновниці першої української феміністичної організації "Товариство руських жінок" та першого вітчизняного альманаху на тему гендерних рівностей "Перший вінок" – Наталії Кобринської. Саме постать Наталії Кобринської, на думку Ірени Книш "відкрила душу української жінки, що зберегла вірність ідеям (права на освіту, економічної емансипації, незалежності, політичної рівноправності. – Авт.) і пам'ять для борців за перемогу справедливості в жіночій справі. Бо Наталія Кобринська відкрила душу

української жінки для національної традиції і національних ідеалів" [Книш, 1958, с. 11]. Крім цього, авторка статті намагається зосередити увагу і на письменницькому таланті Наталії Кобринської, який, зазвичай, відходить на другий план перед її суспільно-громадською діяльністю. Адже і кризь призму літературної творчості Кобринської також простежується намагання пошуку письменницею нових виражальних засобів і форм, за допомогою яких вона намагається поширювати ідею визволення жінок. Саме через літературу вона може артикулювати свої думки, емоції, переживання, ілюструвати власні проблеми та настрої.

Методи

Досягнути поставленої мети ми плануємо, застосувавши антропоцентричний підхід, поставивши в центр уваги особистість Наталії Кобринської та її феміністично-гендерні напрацювання як в організаційному, так і в літературному форматах. При написанні статті використовувались принципи та методи історико-антропологічного дослідження в поєднанні з біографічним, історико-аналітичним, образним та стилістичним методами. Серед історико-антропологічних використовується принцип антропологічної інтерпретації та редукції, на основі яких аналізується творчість Наталії Кобринської як спосіб самооб'єктивізації письменниці. Біографічний метод використовувався під час роботи з біографічним матеріалом щодо Кобринської, історико-аналітичний – під час аналізу суспільно-політичних впливів на формування емансипаційних ідей Наталії Кобринської та структурування нею ідеології фемінізму в організаційну форму. Образний та стилістичний методи використовувались для аналізу літературної творчості письменниці.

Результати

Родина Книшів посідає особливе місце в суспільно-культурному та науковому аспектах діяльності української діаспори Канади. Відомим провідником Органі-

заці українських націоналістів спочатку у Західній Європі, а згодом у Канаді був Зиновій Книш – чоловік Ірени Книш. Зиновій Михайлович – знаний історик, журналіст, чільний діяч та літописець українського національно-визвольного руху, якому присвятив понад 60 книг. Його син Юрій-Дмитро – історик, професор політології Манітобського університету (м. Вінніпег), автор сотень наукових праць з історії західного середньовіччя та історії України.

Сама Ірена (з родини Малиновських-Шкварків) після закінчення у 1933 р. Львівського університету до 1939 викладала у львівських гімназіях та Українському інституті для дівчат м. Перемишль, активно співпрацювала з Українською військовою організацією, а потім з ОУН як член Товариства опіки над політичними в'язнями (офіційно), а конспіративно – виконувала різні доручення крайового і закордонних проводів. З 1939 р. Ірена Книш, вийшовши заміж за Зиновія Книша, перебувала разом із родиною у Польщі та Австрії, де згуртовувала місцевих українок для спільної роботи на користь українцям, які постраждали під час війни. З 1946 р. проживала з родиною у Франції, де очолила Союз українок Франції. Саме з цього часу, на нашу думку, історія та функціонування українського жіночого руху, його провідні фундатори та активні діячі стають провідними напрямками в багатогранній дослідницькій та літературній діяльності Ірени Книш.

З березня 1950 р. родина переїжджає до Вінніпегу в Канаду. Ірена остаточно відходить від громадської діяльності і зосереджується на журналістській, публіцистичній та письменницькій ниві. Обравши собі позицію незалежного журналіста, Ірена плідно співпрацює із найбільш незалежним тижневиком, найстарішою українською газетою в Канаді "Канадійський фермер". Сама газета створювалась за ініціативи ліберальної партії Канади, як друкований орган для українських поселенців, з метою підтримки ними партії на чергових виборах. Згодом газета набула цілковито загальноукраїнського характеру: закликала до розбудови українських шкіл, створення українських наукових установ і закладів, збереження і примноження духовних багатств українського народу. Саме у даному виданні Ірена Книш протягом 20 років редагувала "Жіночу сторінку" (Українські газети, 2009, с. 11). Співпрацювала із просвітньо-політичною газетою-тижневиком "Український голос", трибуною радикальної української інтелігенції, який до 1960 р. виходив із додатком Союзу українок Канади. У зазначеному виданні, яке виходить і донині, Ірена Книш започаткувала та активно вела рубрику "З галереї наших піонерок", в якому висвітлювала життя та діяльність видатних, відомих, маловідомих, зовсім незаних дійових осіб українського жіночого руху в Канаді. Плідною співпрацею позначилась журналістська робота Ірени з канадійськими виданнями "Новий шлях", "Жіноче світло", україно-американськими "Свобода", "Самостійна Україна", "Наше життя", україно-французьким "Українське слово". Завдяки своїй щоденній журналістській співпраці з українською періодикою Ірена Книш відгукувалась на всі актуальні питання громади і таким чином стала своєрідним літописцем української діаспори Американського континенту 1950–1980-х років. У статтях і дописах особливу увагу пані Ірена приділяла актуальним проблемам жіноцтва: "Жінка в національному самозбереженні", "Політика і жінка", "Жінка в національній консолідації", "Жіночий парламент", "Виборче право жінок" (Фуртак, 2017, с. 277). Таким чином, ми бачимо особливу зацікавленість пані Ірени у дослідженні формату, місця

та ролі жінок і жіночого руху у громадсько-політичному та національно-культурному поступі.

Творчою спадщиною Ірени в цей час, окрім дописів, статей, публіцистичних розвідок у періодичних виданнях, стали 11 авторських книг, які вона видавала власним коштом. Це збірки наукових досліджень, нарисів, статей, спогадів або белетризовані біографії видатних людей тощо. Серед досліджень, присвячених відомим і маловідомим синам та донькам української землі (Ользі Басараб, Анні Йонкер, Іванові Франку, Уляні Кравченко, Василю Авраменку, Марії Заньковецькій та іншим), особливе місце посідає постать Наталії Кобринської – теоретикіні українського фемінізму, української письменниці, яка свого часу кинула виклик суспільству, відстоюючи ідеї емансипації жінки.

Першою великою монографічною працею Ірени Книш, присвяченою Наталії Кобринській, стає книга, видана в 1957 р. – "Смолоскип у темряві" (Книш, 1957). Як зазначає у передмові до видання ще одна представниця української діаспори в Канаді, письменниця та культурно-освітня діячка Олена Кисілевська, дослідження "...опрацьоване на підставі всебічно використаних, мало кому знааних і доступних праць і публікацій, ... не опублікованих листів, родинних документів та спогадів... Завдяки цьому постала перша джерельна праця, що дає надзвичайно вартісну характеристику не тільки великої української національної та культурної діячки, – але також тієї епохи, в якій вона жила, творила і змагалась" (Книш, 1957, с. 7). У вищезазначеному дослідженні Ірена Книш всебічно проаналізувала, як формувався світоглядний конструкт, завдяки якому постала особистість Наталії Кобринської, що наважилась кинути виклик тогочасному традиційному суспільству, відстоюючи ідеї емансипації жінок та стала організаторкою першого жіночого феміністичного товариства – "Товариство руських жінок".

Ірена Книш зазначає у своєму дослідженні, що світогляд Наталії формувався у глибоко культурній та інтелегентній атмосфері родини Озаркевичів-Окуневських у селі Белелуя (нині Снятинський район) на Івано-Франківщині, що тоді входила до складу Австро-Угорської імперії. Саме тому Наталія мала вільний доступ до чималої батьківської бібліотеки, таким чином компенсуючи неможливість здобуття вищої освіти жінкою на той час в Австро-Угорщині. Серед книжок у бібліотеці Озаркевичів було чимало творів провідних філософів, економістів та ідеологів, а знання юною Наталею польської, німецької та французької мов давало можливість читання згаданих творів в оригіналі. Зацікавили юну Наталію і книжки, що зачіпали тему нерівності прав жінок та чоловіків (Книш, 1957, с. 12–15). Крім того, брати Наталії, які здобували вищу освіту в різних навчальних закладах, привозили додому свої книжкові вподобання та новинки, популярні серед прогресивного студентства. Неабиякою підтримкою для освіченої та ерудованої Наталії став її чоловік – Теофіл Кобринський, теолог, шляхетний чоловік, ґрунтовно освічений, який всебічно сприяв інтелектуальному зростанню молоді дружини. Саме в цей час подружжя знайомиться із працею Джона Стюарта Мілла "Про неволю жінок" у німецькому перекладі (Міл, 2001). "Погляди одного з найвизначніших умів тогочасної науки стали власністю Кобринської, роз'яснили всі темні думки, заповнили прогалини і справили недомагання" (Книш, 1957, с. 19). Напряму її подальшої громадсько-політичної та культурно-просвітньої роботи однозвично було обрано.

Несподівано помирає Теофіл Кобринський, ця подія на певний час занурить 27-літню Наталію до психологіч-

ної кризи. Вона ніколи більше не вийде заміж і до кінця життя одягатиметься переважно в чорне, через що поза очі її будуть називати "чорна пані", але ця трагічна подія стане стимулом для початку самостійної письменницької, видавничої та громадської кар'єри – і так Кобринська увічніть прізвище не тільки коханого чоловіка, а й свого вірного товариша. З-під пера Наталії Кобринської виходять оповідання "Пані Шумінська", що згодом отримало назву "Дух часу", та "Задля кусника хліба", в яких тільки закріплюються та усталюються погляди молоді письменниці на жіноче питання. Оповідання мали неабиякий відгук серед галицької інтелігенції (Книш, 1957, с. 37). Літературні успіхи остаточно закріпили віру Кобринської в себе та в обрану тематику досліджень. Провідною темою творчості письменниці стало викриття безправного становища жінок у тогочасному традиційному суспільстві та пошук шляхів його покращення. Зазначимо, що йшлося не лише про побутові речі, а й про збереження почуття власної гідності жінки. Своїми поглядами Кобринська випереджала навіть провідні тенденції тогочасної Європи – звільнення українки від традиційної жіночої ролі, здобуття нею власного голосу і власних громадянських прав, зокрема на здобуття вищої освіти. Згодом Кобринська уміло доведе, що здатна не лише публікувати та озвучувати ідеї, але й успішно реалізовувати їх.

Із згаданого дослідження Ірени Книш надалі дізнаємось про вплив на формування світогляду пані Наталії ідей Івана Франка, Михайла Павлика та інших представників українського відеуського студентського товариства "Січ". Як стверджує Книш, Кобринську приваблювали тези про поглиблення загальної та політичної освіти, але більше за це той факт, що "... всі знайомі поступовці та січовики були прихильниками рівноправності жінок" (Книш, 1957, с. 40). Врешті, Кобринська приходить до думки про назрілу необхідність інституціонування українського жіночого руху. 8 грудня 1884 р. Ірена Книш називає початковою датою в історії українського жіночого руху. Саме в цей день відбулись перші загальні збори створеного за ініціативи та під керівництвом Наталії Кобринської "Товариства руських жінок". Заступницею Кобринської було обрано Аделю Желехівську – дружину першого голови "Просвіти" у Станіславові – Євгена Желехівського. Основною метою товариства було оголошено просвітництво жінок, організація читалень та закупівля для них необхідної літератури.

Ірена Книш докладно досліджує всі складнощі та непорозуміння, які виникають під час діяльності товариства. Зокрема, Кобринська була прихильницею виключно жіночої за своїм складом організації. Цей факт відображений у статуті Товариства і закріплюється у формі проведення установчих зборів, на яких право голосу мали знову ж таки виключно жінки. Очевидно, що в даному випадку навіть декларування ліберально-феміністичних поглядів швидше за все було передчасним кроком, особливо з огляду на тогочасні панівні суспільні настрої. Фактично мова йде про те, як в кінці XIX ст. Кобринська створила на той час унікальну модель жіночої громадської організації, побудувавши міцні горизонтальні зв'язки у суспільстві, завдяки яким з'явилась можливість організувати жіночі ініціативи. І черговою ініціативою Кобринської в цьому аспекті стало видання жіночого альманаху "Перший вінок" – першої у світі антології жіночої творчості, що був сформований і виданий коштом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Творчий тандем авторок цього альманаху символізував собою єдність жінок східних і західних українських зе-

мель, а головне – відобразив близькість людей із спільними цілями та ідеями, задля досягнення яких вони поєднали свої зусилля. Крім того, народження альманаху стало свідченням втрати чоловіками своєї монополії на літературний і видавничий світ.

У питанні поширення жіночих рухів Наталія Кобринська не обмежується лише територією Галичини. Вона контактує зі своїми однодумницями зі складу представників інших народів, що перебувають у межах Австро-Угорської імперії. Зокрема, чеські та німецькі письменниці та громадські діячки у 1890 р. подають до австрійського парламенту петицію з вимогою дозволити жінкам навчатись в університетах імперії (Книш, 1957, с. 169). Подібна петиція вже від галичанок надходить до австрійського парламенту наступного 1891 р. Потім було перше стрійське віче українського жіноцтва із відозвою до всіх жінок Галичини й Буковини щодо відновлення подібної петиції. Кобринська пише **"Відозву до руського жіноцтва"**, в якій серед іншого закликає жінок закладати товариства з метою організації по селах захоронок (садочків) для дітей. Сама організує в Болехові захоронку не лише для сиріт, але і для дітей, які мали батьків. Такі захоронки створювались із метою виховання дітей у національному дусі.

Шукаючи кращих можливостей для популяризації своїх феміністичних ідей, Кобринська переїжджає до Львова. Тут вона сподівається знайти нових однодумниць та мати змогу видавати якомога більше книжок. На жаль, цього не сталося – львів'янки виявились не готовими й духовно незрілими до ідей жіночого руху: "... наші галицькі польки так є зайняті польонізаційними стремліннями й винародовленням русинів, що се їх комплетно абсорбує і робить обоятними на інші біжучі й поступові справи" (Книш, 1957, с. 206–207). Розчарована Кобринська повертається до Болехова і відновлює роботу свого видавництва, вона планує новий великий проєкт: видавати твори як українських авторів, так і переклади іноземних авторів, в яких би розповідалося про жінок, кожна з яких виконала якусь визначну місію у своєму житті (Книш, 1957, с. 203). Наталія Кобринська невпинно намагається захопити жінок активно включитися в освітню, соціально-громадську, культурну і політичну працю, для просвітництва та добра власного народу. Для реалізації цього задуму у 1912 р. Кобринська відновлює діяльність видавництва "Жіноча бібліотека". Перешкодою для здійснення цього амбітного задуму стає світова війна.

Звинувачення у шпигунстві на користь російської армії, смерть Івана Франка та наймолодшого брата Кобринської, Євгена Озаркевича, а найгірше – кінець молоді української державності в Галичині негативно вплинули на стан здоров'я Наталії. У січні 1920 р. хвора на плямистий тиф Наталія Кобринська провела останні дні життя в холодній хаті на самоті і 22 числа (дата з офіційних документів) померла.

Закінчує працю Ірена Книш підведенням своєрідного підсумку діяльності Наталії Кобринської. На її думку, "вона змушувала суспільність приспійшим темпом лопити століттями нарослі пересуді і хоч сама в тих перерегонах часом не прийшла до обітованої землі, зате навстіж розкрила до неї двері для всіх сестер, усіх суспільних прошарків, зрушивши з місця могутній резервуар селянського жіноцтва до кращого життя, до повного з'єднання зо своїм народом" (Книш, 1957, с. 298).

Досить символічно, що приблизно в той саме час, що і попередня публікація Ірени Книш, виходить її монографічне дослідження, присвячене Івану Франку (Книш, 1956).

Сама авторка зазначає, що "завданням цієї скромної публікації ... є пригадати українським жінкам Того, Хто їх любив, страждав через них, навчав їх, виховував і вивів на широку арену культурного й громадсько-політичного життя свого народу" (Книш, 1956, с. 5). Назва публікації спрямовує нас у той аспект дослідження, який стане пріоритетом для наукового пошуку. Адже, окрім всевітньо відомої літературно-публіцистичної діяльності, Іван Франко провадив широку громадсько-політичну активність, спрямовану на боротьбу за захист прав і свобод українських жінок. Франко із сумом констатує ту гнітючу для жінок сформовану модель і традиції, які існували в галицькому українському суспільстві та сім'ї, глибоко розкриває об'єктивні причини, які негативно впливали на становище жінок. Розмірковуючи над необхідністю поширення емансипаційних рухів серед українського жіноцтва в другій половині XIX ст., у своїй праці пані Ірена, підтримуючи думку самого Івана Франка, відзначає необхідність якнайширшого залучення до громадсько-політичної та культурно-просвітницької діяльності самих жінок. Серед найпрогресивнішої частини жіноцтва, яке активно включилось в ці процеси, особливо відзначається авторкою Наталія Кобринська.

На основі широкого документального матеріалу (переписки Івана Франка та Михайла Павлика, Михайла Павлика та Михайла Драгоманова, Івана Франка з Наталією Кобринською та Уляною Кравченко, листів Івана Франка до Івана Белея, художніх творів та науково-дослідницьких праць самого Франка та інших документів) Ірена Книш досліджує як ідейні концепції формування українського жіночого руху, так і організаційне становлення західноукраїнського жіночого руху за активної участі Наталії Кобринської та Івана Франка (Книш, 1956, с. 117–154). Авторка слушно зазначає, що саме вплив Франка на Кобринську позначився, серед іншого, і на народженні українського жіночого руху (Книш, 1956, с. 119). Високо оцінює Франко і програму "Товариства руських жінок", створеного у Станіславі (Івано-Франківську), метою якого визначає "пропаганду жіночого питання з допомогою літератури, тобто, з одного боку, з'ясування українському громадянству, через лекції та відповідні видання українською мовою, сучасного становища й сучасної боротьби жіноцтва, з другого ж – піднесення свідомості українських жінок у цьому напрямі і розбужування серед них руху, аналогічного до руху жінок в інших освічених країнах" (Книш, 1956, с. 127). Для того часу це був справжній прорив в українському жіночому русі, хоча подібні досить демократичні статутні вимоги знайшли своїх критиків. До прикладу, Ольга Кобилянська вважала програму товариства дещо обмеженою, про що навіть зробила запис у щоденнику. Їй не подобалось, що станиславівські жінки наслідують фемінізм західного ґатунку (Книш, 1956, с. 127–128). Так чи інакше, але можна визначити основні засади, на яких будувалось товариство: національно-просвітницький характер роботи; об'єднання українських жінок різних соціальних станів; загально-краєвий фокус організації.

Особливої уваги у дослідженні Ірени Книш удостоєний аналіз першого жіночого альманаху "Перший вінок", створеного спільними зусиллями Наталії Кобринської та Олени Пчілки (Книш, 1956, с. 133). У збірці було представлено 43 твори українських авторок з усіх теренів України (11 галичанок та 6 наддніпрянок), адже Кобринська палко вітала культурне об'єднання українських земель. У передмові Наталія Кобринська пише: "... пе-

рший раз виступаємо разом з нашими сестрами Українками в імені нашої національної єдності на ниві загальних справ і спільного всім жінкам питання" (Перший вінок, 1887, с. 3). Крім того, виключно жіноче представництво серед авторок та спрямування літературних творів, опублікованих у альманасі свідчили і про феміністичне спрямування видання. Таким чином, вийшла антологія жіночої творчості, зібрана, упорядкована та видана самими жінками ще й за власний кошт.

Ще один цікавий сюжет, який досить докладно аналізує Ірена Книш у своїй праці, – це стосунки між Франком, Павликом та Кобринською. Перед нами постає історія перехресних творчих і приватних взаємин цих харизматичних, надзвичайно амбітних та талановитих людей. Безумовно, значні корективи у взаємини цього своєрідного життєтворного галицького трикутника вносила суспільна ситуація, яка повсякчас видозмінювала вектори їхнього контактування як у царині наставництва, інтимного захоплення, паритетних стосунків так і у сфері конкуренції та опонування один одному. Втім, цікаво спостерігати за розвитком цих взаємин, які безумовно впливали і на письменницьке становлення, "ферментуючи" літературну продукцію кожного з них.

Видання "Відгуки часу", видане Іреною Книш у 1972 р. включає вибрані нариси, статті, спогади та матеріали. Серед інших видання містить розвідку "Побратимство", в якій досліджує феміністичні погляди Івана Франка (Книш, 1972). Найкращу запоруку національного відродження Іван Франко, за словами Ірени Книш, вбачав у духовно відродженому жіноцтві. Тому співпраця Івана Франка із натхненницею українського жіночого руху Наталією Кобринською розцінюється Іреною Книш як "нерозривний союз двох великих індивідуальностей, сповнених до себе обопільною повагою й солідарністю, ... пройнятих найвищою любов'ю – патріотизмом" (Книш, 1972, с. 341). Книш зазначає, що Франко безперечно визнавав письменницький талант Кобринської та її реформаторські пориви. Констатуючи щільне листування між Франком і Кобринською, Ірена Книш зазначає, що незважаючи на "жіночу кокетерію", до якої вдається Кобринська, їй вдається "відділити справи особисті й приватні, від громадських і загальних". До речі, саме з Кобринської Іван Франко писав емансиповану Фрузю із відомого твору "Лис Микита". З огляду на вищезазначене, можемо резюмувати, що український жіночий рух від самого свого початку не протиставлявся чоловікам і не намагався формуватись на гендерних протиріччях. Рівність у правах і паритетність передусім декларували жінки-феміністки у своїй емансипаційній діяльності.

Авторка зазначає, що відтворити і краще розібратись у цих унікальних зв'язках можна було б, дослідивши архів Наталії Кобринської. Але з архівом склалась не зовсім зрозуміла ситуація. Як зазначає Книш у "Смолоскипі ..." (Книш, 1957, с. 294–296), у першій половині січня 1920 р. (тобто якраз перед захворюванням на тиф, від якого письменниця і померла), Кобринська повідомила головного редактора львівського видавництва "Громадська думка" М. Струтинського, що у своєму заповіті передає архів та бібліотеку Науковому товариству імені Тараса Шевченка, головою якого в той час був український літературознавець та поет Василь Щурат. Про заповіт Кобринської знали у Товаристві, і представник цієї організації повинен був найближчим часом приїхати до Болехова, де мешкала Наталія Кобринська, для ознайомлення та фондування документів. Але після швидкої смерті письменниці першим до Болехова приїздить швагрю Кобринської (чоловік її рідної сестри

Герміни) – Григорій Величко. Григорій Величко – перший український доктор географії, автор знаменитої кольорової "Народописної карти українсько-руського народу" був людиною непростою і не ладив з якимих причин із пані Наталею. Книш у своєму дослідженні приводить свідчення з цього питання відомого бібліографа, члена НТШ, дослідника літературної спадщини Кобринської – Володимира Дорошенка: "Кобринська мала в себе якесь компромітуючі її шваґра папери чи листи. Прибувши до помешкання Покійної, він вчинив там справжній погром її архіву. Запалив пич і, бажаючи знищити все, що могло його компрометувати, почав цілими скрутнями кидати в огонь..." (Дорошенко, 1951, с. 3). Дорошенко стверджує, що у нього була домовленість із Величко про передачу рукописів, книжок та фотографій, що мають вартість для літературознавця чи історика, до бібліотеки НТШ. Але обіцянки своєї Величко так і не дотримав. 1925 р. Григорій Величко виїжджає до УСРР, де 1932 р. був заарештований і незабаром розстріляний у Харкові (хоча існує й інша версія, що припускає втечу Величка до своєї доньки Калини до Москви, де, врешті, помирає 1947 р.). Так чи інакше, але багатющий та надінформативний архів Кобринської втрачений. Ірена Книш прямо обвинувачує керівництво НТШ, яке було прямим спадкоємцем архіву у тому, що воно допустило вивезення архіву до СРСР, де той був, швидше за все, варварськи знищений (Книш, 1972, с. 294–296). Як стверджує Ірена Книш, архів містив багато цінних неопублікованих спогадів Кобринської про Франка, якого пані Наталія називала "єдиним джентльменом між галицьким парубоцтвом".

Чергове видання, яке зачіпає питання розвитку українського жіночого руху, в контексті якого Ірена Книш досліджує постать Наталії Кобринської, стає збірка "Жінка вчора й сьогодні" (Книш, 1958). Сама авторка у передмові зазначає, що згадане видання покликане висвітлити актуальні питання, які були "розкидані по різній українській пресі в 1951–1958 рр". Перша ж стаття цієї збірки "Апостолка українського жіноцтва" присвячується 100-й річниці народин Наталії Кобринської (Книш, 1958, с. 9–12). Пані Ірена аналізує суспільні традиції та боротьбу політичних і громадських організацій "унутрі галицького громадянства", в середовищі яких з'являється постать Кобринської. Наголошуючи на принциповій позиції Кобринської – не пов'язувати жіночий рух із жодною політичною партією краю, Книш відзначає, з якими складнощами довелось стикнутись Наталії Кобринській під час організаційного становлення руху. Кобринська стверджує, що соціалізм у жодному разі не вирішить жіночого питання, навпаки, поглибить суть жіночої проблеми. Жіноче питання може вирішитись позитивно тільки через національне самоусвідомлення та ґрунтовну освіту, адже вільна жінка передусім свідомо жінка. Насамкінець пані Ірена резюмує значення діяльності Кобринської для всього українського народу: "... вона дала одну із найцінніших і найтривкіших основ: повернула духовно відроджену жінку. Слаба, затуркана, заглиблена в домашніх клопотах і дрібних інтригах істота, найшла свою гідність, розгорнула свої сили і твердо стала у своїй нації на новий шлях..." (Книш, 1958, с. 12).

Дискусія і висновки

Підводячи підсумки щодо даного дослідження, слід резюмувати, що авторка намагалася продемонструвати багатогранність діяльності Наталії Кобринської, якою її бачила Ірена Книш. Не викликає сумнівів, що художні

твори Кобринської стали цінним надбанням вітчизняної літератури, а її суспільно-громадська, передусім феміністична діяльність, є неповторною сторінкою в історії українського суспільно-демократичного руху. Аналізуючи твори Ірени Книш, присвячені Кобринській, помічаєш, що Книш захоплюється героїнею своїх публікацій. В особистостях Книш і Кобринської можна простежити цілий ряд споріднених рис. Обидві – талановиті письменниці, літературознавиці, публіцистки, активні діячки українського національного та жіночого рухів, володарки завзятої української жіночої сили, поборниці поглиблення ролі та розширення місця жінок у громадсько-політичному та національно-культурному поступі. Обидві у різні періоди свого життя пережили яскраві та складні сторінки, відрікшись заради ідеї національного служіння від багатьох переваг, які б значно спростили їхнє життя. Діяльність Наталії Кобринської та дослідження Ірени Книш набувають особливої актуальності у сучасні важкі часи, коли український фемінізм має нові виклики та реагує на них. Знову, як і 140 років тому, українським феміністкам доводиться боротись за Україну, за свої права в Україні та за кордоном.

Список використаних джерел

- Дорошенко, В. (1951). Доля літературної спадщини Наталії Кобринської. *Наше життя*. 7 (липень), 3.
- Книш, І. (1972). *Відеуки часу*. Накладом авторки.
- Книш, І. (1958). *Жінка вчора й сьогодні*. Накладом авторки.
- Книш, І. (1956). *Іван Франко і рівноправність жінок*. Накладом авторки.
- Книш, І. (1957). *Смолоскип у темряві: Наталія Кобринська й український жіночий рух*. Накладом авторки.
- Міл, Джон Стюарт. (2001). *Про свободу: Есе*. Основи.
- Орлова, Т. В. (2009). Історіографічний огляд здобутків науковців діаспори минулого століття у вивченні українського жіночого руху. *Гілея*, 29, 131–138.
- Перший вінок: жіночий альманах*. (1887). З друкарні Товариства ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського.
- Українські газети 1898–2015 років, що виходили за межами України (з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського): Каталог*. НБУВ, 2018.
- Фуртак, Б. Л. (2017). Ірена Книш – громадський діяч, журналіст, публіцист, письменник. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологічна"*. 67, 276–279.
- Haan, Francisca de; Daskalova, Krasimira; Loutfi, Anna (2006). *Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms in Central, Eastern, and South Eastern Europe: 19th and 20th Centuries*. Central European University Press.

References

- Doroshenko, V. (1951). The fate of Natalia Kobrynska's literary heritage. *Nashe zhyttia*. 7 (lypen), 3 [in Ukrainian].
- Knysh, I. (1972). *Time feedback*. Nakladom avtorky [in Ukrainian].
- Knysh, I. (1958). *A woman yesterday and today*. Nakladom avtorky [in Ukrainian].
- Knysh, I. (1956). *Ivan Franko and the equality of women*. Nakladom avtorky [in Ukrainian].
- Knysh, I. (1957). *A torch in the dark: Natalia Kobrynska and the Ukrainian women's movement*. Nakladom avtorky [in Ukrainian].
- Mil, Dzhon Stiuart. (2001). *About freedom: Essay*. Osnovy [in Ukrainian].
- Orlova, T. V. (2009). A historiographic review of the achievements of diaspora scholars of the last century in the study of the Ukrainian women's movement. *Hileia*. 29, 131–138 [in Ukrainian].
- The first wreath: a women's almanac. (1887). Z drukami Tovarystva im. Shevchenka, pid zariadom K. Bednarskoho [in Ukrainian].
- Ukrainian newspapers from 1898–2015 published outside Ukraine (from the funds of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine): *Kataloh*. NBUV, 2018 [in Ukrainian].
- Furtak, B. L. (2017). Irena Knysh is a public figure, journalist, publicist, writer. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seria "Filolohichna"*. 67, 276–279 [in Ukrainian].
- Haan, Francisca de; Daskalova, Krasimira, & Loutfi, Anna (2006). *Biographical Dictionary of Womens Movements and Feminisms in Central, Eastern, and South Eastern Europe: 19th and 20th Centuries*. Central European University Press [in English].

Отримано редакцією журналу / Received: 02.07.24

Прорецензовано / Revised: 10.09.24

Схвалено до друку / Accepted: 16.09.24

Liliia IVANYTSKA, PhD (Hist.)
ORCID ID: 0000-0002-7325-1949
e-mail: ivanytska2007@ukr.net
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FIGURE OF NATALIA KOBRYNSKA THROUGH THE PRISM OF THE WORKS OF THE UKRAINIAN DIASPORA IN CANADA IRENA KNYSH

B a c k g r o u n d . *The article is devoted to the study of the works of a bright representative of the Ukrainian diaspora in Canada – Irena Knysh, in which she analyzes the life, creative and social progress of the theoretician and the founder of organized feminism in Ukraine, the organizer of the first Ukrainian feminist organization and the first national almanac on the topic of gender equality – Natalia Kobrynska.*

M e t h o d s . *An anthropocentric approach is used, which makes it possible to focus on the personality of Kobrynska and her feminist and gender works in both organizational and literary formats. The principles and methods of historical and anthropological research are used (the principle of anthropological interpretation and reduction, based on which the work of Kobrynska is analyzed as a way of self-objectification of the writer) in combination with biographical (analysis of biographical material about Kobrynska), historical and analytical (study of social and political influences on the formation of Natalia Kobrynska's emancipatory ideas and her structuring of the ideology of feminism into an organizational form), figurative and stylistic methods (analysis of the writer's literary work).*

R e s u l t s . *Analyzing the works of Irena Knysh dedicated to Kobrynska, the author tried to demonstrate the multifaceted nature of Natalia Kobrynska's activity and the constant components of her intellectual worldview, through the prism of which Irena Knysh saw her: in her versatile human essence, in complex inner self-development, in dialogue with herself and her environment. There is no doubt that Kobrynska's artistic works have become a valuable asset of national literature, and her social and public, primarily feminist activity is a unique page in the history of the Ukrainian social-democratic movement.*

C o n c l u s i o n s . *The activities of Nataliya Kobrynska and the research of Irena Knysh become particularly relevant in today's difficult times, when Ukrainian feminism faces new challenges and responds to them. Again, as 140 years ago, Ukrainian feminists have to fight for Ukraine, for their rights in Ukraine and abroad.*

K e y w o r d s : *diaspora, Canada, Knysz, Kobrynska, Ukrainian women's movement, feminism, gender.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.